

UMJETNA OPLODNJA: KATOLIČKI STAV

Dr. Luka Tomašević
Franjevačka teologija - Makarska

UDK 241.13
Pregledni članak

U članku se, nakon razjašnjenja osnovnih pojmova s područja bioetike, iznosi i obrazlaže katolički stav prema praksi umjetne oplodnje. Posebno je naglašena važnost vrednovanja ljudske osobe i na temelju toga prosuđivanje dopuštenosti i opravdanosti različitih pokusa i konkretnih ostvarenja umjetne oplodnje.

U v o d

Od 1978. godine do danas metodom FIVET-a došlo je na svijet negdje oko osamsto do devetsto tisuća djece.¹ Za znanstveni je svijet to veliko dostignuće i medicinski odgovor na pojavu neplodnosti mnogih bračnih parova. Moderni razvoj genetike (DNA tehnologije) omogućio je prevenciju i ispravak mnogih nasljednih bolesti, što je također veliko dostignuće medicinske znanosti.

Istovremeno sa znanstvenim napretkom izraženi su određeni strahovi i etički problemi koji još ni danas nisu otklonjeni. U laboratorijima se stvaraju i uništavaju mnogi embriji, naravna prokreacija je potpuno izmijenjena, a otvoren je i put manipulacijama genetičkog inženjerstva. Stoga se danas sve više postavljaju etička pitanja koja se odnose na različite metodologije oplodnje koje se iz dana u dan sve više razvijaju stvarajući veće mogućnosti manipulacije i na samim gametama.

Postavlja se pitanje i ekonomske opravdanosti tih metoda (troškovi i korisnost), kao i posljedica njihove primjene na ljudima (npr. posljedica hormonalne terapije).² No, još teži su etički problemi

¹ Usp. D.VACCARO, *Procreazione assistita*, u: S.LEONE-S.PRIVITERA (a cura di) *Dizionario di bioetica*, Centro Editoriale Dehoniano, Bologna 1994.

² Usp. M.L. DI PIETRO, R.MINACORI, *Qual è rischio delle tecniche di fecondazione artificiale?*, u: *Medicina e morale*, 3 (1998), 465-497.

vezani uz "višak" embrija, uz heterolognu oplodnju i zamjensko materinstvo.

Hrvatska država još nije donijela zakon o umjetnoj oplodnji kao što su to učinile mnoge europske zemlje. Kako velik broj naših medicinskih radnika i drugih skupina vjernika često traži mišljenje katoličkih svećenika, obrađujemo ovdje pojam umjetne oplodnje i iznosimo katolički stav.

1. OSNOVNI POJMOVI

Umjetna se oplodnja ili umjetna prokreacija izvodi na dva osnovna načina: oplodnja *in vivo* (unutartjelesna) kada se susret gameta (jajašce i spermij) događa unutar ženina tijela, i oplodnja *in vitro* (izvantjelesna) kada susret gameta dolazi izvan tijela, tj. u epruveti (FIV) i poslije se prenosi u tijelo (embryo transfer - ET). Nadalje, treba dobro razlikovati *homolognu* (gamete su od bračnih drugova ili stalnih partnera) i *heterolognu* oplodnju (jedna gameta je od treće osobe, nazvane darivatelj, tj. osobe izvan bračnog zajedništva).

Od metoda *in vivo* poznate su umjetno osjemenjivanje, GIFT (Gamete Intra Fallopian Transfer), LTOT i TIUG, a metode oplodnje *in vitro* su: FIVET (Fertilisation In Vitro Embryo Transfer) kao najpoznatija te nove tehnike kao što su: PROST (Pronuclear Stage Transfer), ZIFT (Zigote Intrafallopian Transfer) i TET (Tubal Embryo Transfer).³

1.2. Osnovna etička pitanja vezana uz umjetnu oplodnju

Tehnike su umjetne oplodnje otvorile široke rasprave: one o vrednotama povezanim uz prenošenje ljudskog života (značenje bračnog čina i identitet samog subjekta koji na svijet dolazi tim načinom), kao i one o efikasnosti tih tehnika, o njihovoj sigurnosti i zdravstvenim opasnostima po majku i posljedicama za takvo novorođenče, o njihovoj ekonomskoj opravdanosti jer su veoma skupe.⁴ Poseban je problem sama oplodnja i transfer u tijelo žene više

³ Usp. D.VACCARO, *Procreazione assistita*, u: S.LEONE-S.PRIVITERA (a cura di), *Dizionario di bioetica*, Centro Editoriale Dehoniano, Bologna 1994.

⁴ Usp.A.G.SPAGNOLO, *Bioetica nella ricerca e nella prassi medica*, Edizioni Camalliane, Torino 1997, str. 483-551.

jajašaca kad dolazi do razvitka više embrija i poslije fetusa, što redovito za sobom povlači vršenje selektivnog pobačaja. Ipak se u čitavoj toj raspravi ponajviše ističu tri etička pitanja: pitanje *ljudske osobe* posebno pitanje definicije i dostojanstva ljudskog embrija, pitanje dostojanstva umjetne prokreacije i pitanje etičkog utilitarizma koji vlada u biomedicinskoj znanosti.

1.3. Što je ljudska osoba?

Sam je pojam ljudske osobe (*persona*) doista teško odrediti. Osoba je, svakako, određena različitost što je ima svako pojedino ljudsko biće u odnosu na sve drugo u svijetu bitka. Po svome karakterističnom duhu osoba nadilazi sve stvari i bića u svijetu. Ona je jedinstvena i neponovljiva. Naš znanstveni svijet *antropotehnike* ne gleda više na osobu ontološki, već je promatra u njezinim pojedinim fazama razvoja gdje se često postavljaju čisto biološki, psihički ili sociološki kriteriji.

Tako neki dostojanstvo osobe priznaju novorođenčetu, možda i fetusu, ali ne i embriju. Za neke nije osoba ni bolesno (deformirano) dijete jer neće posjedovati određeni kvalitet življenja, a možda i umirući jer je izgubio svijest. Tako se osobnost ne određuje po onome što ona jest, već prema onome što je u stanju učiniti ili kako se pokazati. U pitanju je čisti relativizam jer netko postaje osoba samo onda kada ga drugi takvim priznaju, a ne kada započinje svoje postojanje kao jedinstven i neponovljiv pojedinac.

1.4. Dostojanstvo umjetne oplodnje

Jedno od osnovnih etičkih pitanja, kada je riječ o umjetnoj oplodnji, također je samo njezino dostojanstvo, jer oplodnja dolazi izvan "ljubavnog zagrljaja". Biolog je taj koji stvara, kontrolira i dalje usmjerava embrij i čitav proces rađanja. Tu nema nikakva odnosa s činom darivajuće bračne ljubavi. Gotovo bi se moglo govoriti o nasilju nad prirodom jer umjetnost mogućeg, do sada pridržana samo politici, prelazi u ruke biotehničara. Osim toga, nad embrijem *in vitro* vrše se razni pokusi, kontrole i prave preinake kao da je on vlastiti proizvod biotehničara i njegova laboratorija. Stoga je pitanje definicije i

dostojanstva ljudskog embrija postalo od akutne važnosti i najdelikatnije je pitanje bioetike.⁵

I tu nam pozitivne eksperimentalne znanosti daju dragocjene podatke prema kojima je već od samoga začeća prisutano načelo *eteleheje*, tj. načelo usmjerenosti na cilj (tj. na čovjeka - osobu). To je svojevrsni poziv na život. Logično tomu katolički dokumenat *Donum vitae*⁶ i tvrdi: "Plod ljudskog rađanja od prvoga časa svoga postojanja, tj. od stvaranja zigote, zahtijeva bezuvjetno poštivanje koje se moralno duguje ljudskom biću i njegovoj tjelesnoj i duhovnoj cjelokupnosti... Ljudsko biće mora se poštovati i s njime valja postupati kao s osobom od samoga njegova začeća pa mu se stoga od toga istog časa moraju priznati prava osobe, među kojima je prije svega nepovredivo pravo svakoga nevinog ljudskog bića na život."⁷

Time je embrij neizravno proglašen ljudskim bićem, dok pojam osobe ostaje neodređen. Osoba ima svoja prava i zahtjeve: *pravo na obranu svoje čitavosti; na liječenje prema mogućnostima i okolnostima*. Tako je embrij izjednačen sa svakim drugim pacijentom. Time se odbacuje *pre-embriionalna teorija*,⁸ prema kojoj se embrionu ne bi dugovalo baš ljudsko dostojanstvo te bi ga se, po potrebi, moglo i žrtvovati.⁹

Kad je riječ o *prenatalnoj dijagnozi* (pregled u ranom embriionalnom, fetalnom razdoblju), taj medicinski zahvat je etički dopušten ako poštuje život i integritet ljudskog embrija i fetusa, tj. kad je usmjeren na njegovo spašavanje ili ozdravljenje.¹⁰ No, ako se poduzima, savjetuje, naređuje u cilju pobačaja, on je onda nedopušten. Moralna se kvalifikacija, dakle, dobiva iz nakane iz koje se djeluje. Kad je riječ o *terapijskim zahvatima*, vrijede ista načela kao i za

⁵ O toj problematici vidi V. POZAIĆ, *Rasprava o počeku ljudskog života*, u: *Obnovljeni Život*, 1(1986),47-61; Isti, *Bioetika*, u: *Obnovljeni Život*, 2(1987),136-149; Isti, *Biomedicina i bioetika*, u: *Crkva u Svijetu*, 3(1987), 211-222.

⁶ *Donum vitae* je naputak *Kongregacije za nauk vjere* o nekim pitanjima s područja bioetike, tj. o poštivanju ljudskog života koji nastaje i o dostojanstvu rađanja. (hrvatski prijevod KS). Dokumentat nije teološko-sistematski traktat o bioetici, već skup argumentiranih odgovora. Puni naslov glasi: KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Naputak o poštivanju ljudskog života u rađanju i dostojanstva prokreacije "Donum vitae"*.

⁷ *Donum vitae*, I, 1; usp. i *Evangelium vitae*, br. 6o.

⁸ Usp. *Evangelium vitae*, br. 14.

⁹ Usp. E. SGRECCIA, *A proposito del "pre-embione" umano*, u: *Medicina e morale*, 1(1986), 13.

¹⁰ Usp. *Donum vitae*, I, 2.

odraslog čovjeka, samo što odluku u ime *embrija* donose njegovi roditelji.¹¹

Za sve pokuse vrijede opća načela: *treba poštivati život i integritet djeteta i majke*, a mogu se poduzeti samo uz pristanak roditelja. "Ako nije izravno terapijsko, eksperimentiranje sa zamecima je zabranjeno ... Upotreba ljudskog zametka kao predmeta ili sredstva u eksperimentu je zločin s obzirom na dostojanstvo samih ljudskih bića."¹²

I prema leševima embrija ili fetusa treba pokazivati dostojanstvo kao i prema leševima ljudi: "Leševe zametaka ili ljudskih plodova, bilo da su namjerno ili pak nenamjerno pobačeni, treba poštivati jedanko kao i smrtne ostatke drugih ljudskih bića."¹³

1.5. Etički utilitarizam

Vjerojatno na nijednom znanstvenom području nije došlo do razvoja etičkog utilitarizma kao na području *antropogenetike*. Zanemaruje se ljudska narav, a s čovjekom se nevjerojatno manipulira. Dopušteno i nedopušteno bi trebalo ovisiti o "korisnosti", o "društvenom dogovoru" ili o želji, ma koliko bila opravdana, bračnih partnera. Tko je tu sudac, dokle idu granice korisnosti i opravdanost želja? Opet se vrtimo u krugu etičkog relativizma i utilitarizma jer ono što je korisno određuje onaj koji ima moć manipulacije, bilo ljudi, bilo njihovih dogovora. U tom slučaju embrij se nikako ne definira po onome što on jest već po vlastitom ideološkom ili znanstvenom uvjerenju. I sam kvalitet života, nužan uvjet da bi se netko rodio, već unaprijed određuju drugi, i to odrasli ljudi na osnovi svojih mjerila i iskustava.¹⁴

¹¹ Usp. *Isto*.

¹² *Donum vitae*, I, 4.

¹³ *Isto*.

¹⁴ Usp. E.SGRECCIA-M.L.DI PIETRO, *Procreazione artificiale*, u: *Nuovo Dizionario di Teologia morale*, Edizioni Paoline, Frascati 1990, 995-996.

2. TEOLOŠKA RAZMIŠLJANJA PRIJE SLUŽBENOG STAVA CRKVE

Umjetna je prokreacija već od samih početaka izazvala i teologe i učiteljstvo Crkve koje je donijelo i neke dokumente o tom pitanju.¹⁵ Zanimljivo je da su prvim stručnjacima zbog uspješno izvršenog FIVET-a 1978. godine stigle čestitke i od nekih katoličkih biskupa.¹⁶

Svi teolozi su odbacivali oplodnju više jajašaca *in vitro* jer je uvijek ostajao ogroman problem *viška* embrija nakon uspjele oplodnje koji poslije mogu poslužiti u različite svrhe, npr. ponuditi kojem drugom bračnom paru; poslužiti u istraživačkim pokusima, uništiti ih ili dati u komercijalnu mrežu.

Katolički teolozi su govorili o *jednostavnom slučaju* (simple case)¹⁷ po kojem bi se homolognom oplodnjom oplodilo samo jedno jajašce, a u slučaju da ih se oplodi više, sva se istodobno unose u maternicu. Tako se ne žrtvuju embriji, a ne bi bilo ni eksperimentiranja nad njima.¹⁸

¹⁵ Papa Pijo XII posebno se zanimao i davao smjernice za medicinko-etičke probleme što ih danas nazivamo *bioetikom* (*Discorsi ai medici*, Roma 1959). Njegovu pogledu nisu izbjegli nacistički krimini s područja medicine, kao ni silni napredak znanosti i tehnike na području života. U svojim nagovorima liječnicima i znanstvenicima ovaj papa govori o vrijednosti i neponovljivosti ljudskog života, o abortusu, o kontracepciji i bračnoj spolnosti, o umjetnoj oplodnji, o sterilizaciji, o pokusima na čovjeku, o kirurgiji, o reanimaciji i o problemu analgezika, o bezbolnom porodu. Njegova rješenja moralnih problema su bila prihvaćana i izvan krugova Crkve jer je govorio o općeljudskom etosu u medicini. I prije njega sv. Oficij je davao odgovore na neka pitanja između 1884. i 1902. god, posebno ona o abortusu. Postoje i značajne papinske enciklike o nekim pitanjima bioetike kao što su *Casti connubi* (Pijo XI, 1930), *Humanae vitae*, (Pavao VI, 1968).

Poslije II. vatikanskog sabora izišlo je nekoliko dokumenata o kontroverznim pitanjima: *Deklaracija o abortusu*, 1984; *O eutanaziji*, 1980. Nova pitanja s biomedicinskog područja izazivaju kršćane i biskupe tako da su neke biskupske konferencije tražile od pape da progovori o tim pitanjima. Poslije dugih konzultacijapapa Ivan Pavao II. je izdao encikliku "*Evangelium vitae*", Vatikan 1995. (Hrv. prijevod KS).

¹⁶ Bila su trojica katoličkih biskupa. Jedan je od njih bio venecijanski patrijarh Albino Luciani, poslije papa Ivan Pavao I. (usp. V. POZAIĆ, *Život prije rođenja. Etičko-moralni vidici*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb 1990, str.142-145).

¹⁷ U nekim Katoličkim bolnicama ona se i danas vrši pod imenom T.I.U.G. metode, ali joj je uspješnost veoma niska, svega od 6 do 10 %.

¹⁸ Literatura je doista obilna o pitanju umjetne oplodnje. Ovdje donosimo izvadak literature uglavnom s talijanskog jezičnog područja. J.M.AUBERT, *L'insemination artificielle devant la conscience chrétienne*, u: *Revue des Sciences religieuses*, 55/4 (1981) 253-263; The Bishops' Joint Catholic Committee on Bio-Ethical Issues, *Fertilizzazione "in vitro": Moralità e politica sociale*, u: *Medicina e morale*, 4 (1983) 435-448; C.CAFFARRA, *La fecondazione "in vitro": Problemi etici*, u: *Medicina e morale*, 1 (1985) 68-71; CH.E.CURRAN, *Fécondation "in vitro" et transfer*

Već prethodno, tj. 1949. godine, papa Pijo XII. je osudio izravno umjetno oplodivanje, premda je naglasak bio stavljen na osudu oplodnje sjemenom davaoca izvan bračnog kruga, dok osuda homologne inseminacije nije bila tako jednoznačna: "Time se, ipak, nužno ne odbacuje upotreba određenih umjetnih sredstava sa svrhom olakšanja naravnoga čina. To znači da ta sredstva omogućće da normalno obavljen čin postigne svoj cilj."¹⁹

Moralni su se teolozi trudili dati utemeljena i zadovoljavajuća moralna vrednovanja *oplodnje in vitro*. Za teologe nije bilo problema s *heterolognom* oplodnjom, kao i o pitanju žrtvovanja *viška* embrija, ali je pitanje *jednostavnog slučaja*, jer oplodnja nije izvanbračna, a nema ni selektivnog ubijanja ljudskih embrija, izazvalo široku raspravu.

Neki teolozi su, unatoč nedostatku jasne ckvene nauke u to doba,²⁰ bili protivni i takvom načinu, očito izvodeći svoje moralne zaključke *na načelu čina s dvostrukim učinkom*. Naime, oni naglašavaju da oplodnja *in vitro* nije liječenje nego *nadomjestak* prirodnog načina prenošenja života. Osim toga, oplodnja *in vitro* ne poštuje dvostruki smisao bračnog čina, tj. *sjedinenje i rađanje*, dok je novonastali život isključivo *plod tehničkog zahvata*. U tom slučaju, to postaje čista proizvodnja ljudi, što nikako nije *naravno* ni čovjeku ni braku.

d'embryon du point de vue de la théologie morale, u: *Le Supplement*, 130 (1979) 25-39; R. GARCIA DE HARO, *La fecondazione artificiale*, u: *Studi cattolici*, 278/279 (1984) 269-274; F. GIUNCGEDI, *La fecondazione "in vitro": Considerazioni morali*, u: *Rassegna di teologia*, 24 (1983)289-307; Isti, *Considerazioni morali sulla fecondità artificiale*, u: *La Civiltà cattolica*, 1 (1984)223-241; G.B. GUZZETTI, *La fecondazione "in vitro": Problemi morali e giuridici*, u: *La Rivista del Clero italiano*, 66/3 (1985) 207-215; Isti, *Debolezza degli argomenti contro l'"embryo-transfer"*, u: *Rivista di teologia morale* (67/3 (1985) 71-79; Isti, *Fecondazione "in vitro" e morale*, u: *Federazione medica*, 37/1 (1984) 13-19; L. LEUZZI, *Deontologia medica e fecondazione "in vitro"*, u: *Medicina e morale*, 4 (1983)365-390; R.A. McCORMICK, *Notes on moral theology:Ethics*, u: *Theological Studies*, 40(1979) 97-111; A.SERRA, *Il concepimento umano "in vitro". Dati biologici e prospettive*, u: *Embryotransfer*, Verona 1984, 12-13; D. TETTAMANZI, *Aspetti etici della fecondazione "in vitro" e sull' "embryo-transfer"*, u: *Medicina e morale*, 4(1983) 342-364; Isti, *Bambini fabbricati*, Ed.PEMME, Casale Monferrato 1985; S. PRIVITERA (a cura di) *La fecondazione in vitro*, EDI OFTES, Palermo 1986; CENTRO DI BIOETICA DELLA UNIVERSITÀ CATTOLICA DEL SACRO CUOERE, *Identità e Statuto dell' embrione umano*, u: *Medicina e morale, supplem. al n.4 del 1989*; Isti, *Contro la cosiddetta "riduzione embrionale"*, u: *Medicina e morale*, 1 (1997)374-381; A.BONDOLFI, *Statuto dell'embrione. Considerazioni di metodo*, u: *Rivista di Teologia Morale*, 90 (1991)223-244; J.L.BRUGUES, *Fecondazione artificiale, una scelta etica?*, SEI, Torino 1991.

¹⁹ PIJO XII, Govor 29. rujna 1949, u: *Discorsi ai medici*, Roma 1959.

²⁰ G. CONCETTI (a cura di), *Bambini in provetta*, Logos, Roma 1986, str. 118-119.

Određeni je broj teologa pokušao problem riješavati načelom *totaliteta* i oplodnju *in vitro* pokušao prikazati kao *ultima ratio* (posljednji korak) koji bi bio na dobro cjeline, tj. braka.²¹ To bi onda bilo *liječenje* prirodne neplodnosti koja braku nije svojstvena. Što se tiče razdvajanja dvostrukog značenja bračnoog čina, njega bi opravdavala cjelina moralnosti bračnoga života jer se ništa drugo ne želi doli samo začće vlastitog djeteta koje bi bilo izravni plod bračnih drugova. Sudjelovanje biotehničara nije nikakvo nasilje nad životom, već služenje životu onda kada je narav zakazala.

U svemu tome je veoma zgodan i Isusov primjer o shvaćanju i poštivanju subote koja je radi čovjeka, a ne čovjek radi subote.²²

3. STAV CRKVENOG UČITELJSTVA

Iz tih rasprava, raznih konzultacija i promišljanja razvio se i stav Crkve o umjetnoj oplodnji koji proizlazi iz njezine *kršćanske antropologije*. U tom se svjetlu gleda i prosuđuje čovjek u svim dimenzijama i odnosima. Ta je antropologija biblijska i temelji se na Isusu Kristu u kojem se spoznaje pravo ljudsko dostojanstvo i njegovo vremenito i vječno usmjerenje. Ta je vizija čovjeka toliko bitna da izvan nje pojedini odgovori ostaju neshvatljivi.²³

Kardinal Ratzinger je, prigodom predstavljanja dokumenta *Donum vitae*, iznio tri osnovne kršćanske antropološke teze za razumijevanje crkvenog stava: *bitno jedinstvo ljudske osobe; dostojanstvo ljudske osobe koja nikada ne smije biti objekt već samo subjekt; samo je bračni čin dostojan začća čovjeka.*²⁴

3.1. Bitno jedinstvo ljudske osobe

Čovjek je po svojoj strukturi bitno jedinstveno biće, *jednota*, u kojemu i duša i tijelo tvore to jedinstvo. Svaki dualizam je stran kršćanskoj antropologiji. Kad je riječ o ljudskom tijelu, već se sv.

²¹ Usp.: J. M. MORETTI, *Procreation: nouvelles techniques*, u: *Études*, 6 (1984) 612.

²² Šire vidi V. POZAIĆ, *Život prije rođenja. Etičko-moralni vidici*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb 1990, 142-145.

²³ Usp. G.M. MIGLIETTA, *Donum vitae ten years later*, u: *Medicina e morale*, 5 (1998) 909-933.

²⁴ Kard. RATZINGER, *Gli aspetti antropologici* u: *L' Osservatore Romano*, tal. izd, 11.3. 1987, 4.

Pavao uhvatio u koštac sa zabludama svojih kršćana u Korintu koji su smatrali da tijelo ne može biti okaljano grijehom te grijeh u tijelu i nije grijeh (1 Kor, 6). Istovremeno je druga struja Korinćana pretjerivala u askezi i odricanju od tjelesnih užitaka, smatrajući da je čovjek podvojen: tijelo je nešto tamno, zlo, izvor grijeha pa se protiv njega treba boriti i ne ženiti se (1 Kor, 7).

U naše vrijeme postoje dva stava prema tijelu: *antropološko-znanstveni* po kojemu je tijelo samo kompleks biološkog tkiva i procesa, organa i funkcija jednako kao i kod životinje. Tako je tijelo "svedeno na čistu materijalnost: to je jednostavan kompleks organa, funkcija i energija koji se mogu upotrebljavati prema kriterijima čiste ugone i efikasnosti."²⁵ Drugi je *antropološko-metafizičko-teološki* po kojemu je ljudsko tijelo "tipično osobna stvarnost, znak i mjesto odnosa s drugima, s Bogom i sa svijetom."²⁶ Riječ je o bitnoj razlici jer ljudsko tijelo pripada razumsko-duhovnom biću. Ono još nije *proslavljeno*, ali će i to sigurno biti po Kristu i uskrsnuću. Na toj se činjenici upravo i temelji druga, viša etičko-moralna razina tijela. Stoga tijelu treba iskazivati poštovanje jednako kao i ljudskoj osobi koja se preko njega očituje. Dakle, tijelo nikada ne smije biti objekt uporabe već samo subjekt jer je nosilac osobe i ljudskog dostojanstva.

3.2. Dostojanstvo ljudske osobe

Ljudska osoba posjeduje svoje dostojanstvo u *samoj sebi*: "U biologiji rađanja upisana je genealogija osobe."²⁷ To jasno proizlazi iz prethodne tvrdnje o ljudskom tijelu.

To dostojanstvo ima korijene u samoj *naravi* čovjeka (razum, volja, savjest, moralni zakon) kao i u njegovoj vrhunaravi (slika Božja, pozvan na milost, od Krista otkupljen i u Krista ukorijenjen). To vrijedi za sve ljude pa znali oni ili ne znali za Krista: čitav čovjek je uvijek u Kristu, sve njegovo djelovanje i sav njegov moralni život.

Osnovna je postavka da je čovjek individualna supstancija, u sebi nedjeljiva i jedinstvena u svojoj opstojnosti. Budući da je razumske naravi ona je ujedno i osoba, što znači individualna supstancija

²⁵ IVAN PAVAO II, *Evangelium vitae*, br. 23.

²⁶ *Isto*.

²⁷ *Isto*, br. 43.

razumske naravi. Kao takva osoba ima vječno, tj. teološko usmjerenje: ona je pozvana na zajedništvo s Bogom. Sv. Toma izričito veli: "Čovjek nije usmjeren na političku zajednicu po samome sebi, već po svemu onome što jest, što može i što ima, mora se usmjeriti na Boga."²⁸ I Drugi vatikanski sabor naglašava primat ljudske osobe, njegove slobode i dostojanstva u njegovu socijalnom životu.²⁹

Gledano tim očima kršćanske antropologije, mnoge biomedicinske tehnike griješe kad upotrebljavaju logiku *proizvodnje objekata*. Tako ih proizvedeći nastaje velika nejednakost između onoga koji proizvodi (gospodar, projektant odlučuje o početku i sudbini proizvedenog) i produkta koji u svemu ovisi o proizvođaču. Time se niječe ontološka stvarnost i njezina istina, a stvarnost već po sebi posjeduje vlastitu istinu, a ne samo čovjekova dobra nakana.³⁰ A svi prigovori Crkvi upravo dolaze s te strane jer svi tvrde da posjeduju *dobru nakanu* : liječnici, bračni parovi, savjetnici, prijatelji. No, moralno je jasna razlika između *finis operis* i *finis operantis*. Stoga *dobra nakana* nikako ne može opravdati biomedicinske tehnike u rađanju novoga bića jer se takva, posve subjektivna nakana "u zadnjoj liniji temelji na negiranju istine stvaranja". Crkva nikako ne može prihvatiti načelo: *što je tehnički moguće i moralno je dopušteno!*

3.3. Samo je bračni čin dostojan začeca osobe

Ta tvrdnja izvire iz prvih dviju postavki. Bračni čin se ne smije gledati istrgnut iz čovjekove cjeline, već unutar njegove čitavosti i cjelovitosti dostojanstva njegove osobe. U skladu s tim, bračni je čin po svojoj naravi jedini dostojan da se preko njega začme ljudska osoba. "Govoreći o *određenom posebnom sudjelovanju* muža i žene u *stvarateljskom djelu* Božjem, Sabor želi naglasiti kako je rađanje djeteta duboko ljudski i visoko religiozan čin."³¹ Taj antropološki vid bračnog čina u katoličkoj je teologiji rezultat suvremene teološko-personalističke struje koja se naučava u *Gaudium et Spes, Humanae vitae, Familiaris consortio* kao i u zadnjoj enciklici *Evangelium vitae*.

²⁸ *Teološka suma*, I-II, q. 21, a. 4, ad 3.

²⁹ Usp. *GS*, br. 12-17; *DH*, br. 1-3.

³⁰ Usp. IVAN PAVAO II, *Evangelium vitae*, br. 14.

³¹ IVAN PAVAO II, *Evangelium vitae*, br. 43.

Stoga se i može ustvrditi da je bračna seksualnost *izražaj konačnog dara jedne osobe drugoj*³² i da je ona "*posebno dioništvo u otajstvu života i ljubavi samoga Boga*".³³ Konačno, to je zajedništvo potpune, zrele, oblativne i neraskidive ljubavi među supružnicima. Zbog te svoje duboke istine, bračna spolnost je pozvana upravo preko bračnog čina na uzvišeno i neizrecivo sudjelovanje i suradnju u stvarateljskom Božjem djelu.³⁴

Ta suradnja je stoga posebno dostojanstvena i uzvišena. To znači da se bračni čin ne smije promatrati samo biološki, fizički, psihološki, socijalno, već i metafizički (tj. u samoj svojoj naravi) i teološki (tj. u svom dubinskom značenju suradnje s Bogom Stvoriteljem). Bračni čin, pak, ima dva osnovna značenja: *značenje sjedinjenja i značenje rađanja*.³⁵ Dosljedno tom *auto-aksiološkom* vidu jedinstvo između smisla sjedinjenja i rađanja ne smije biti raskinuto voljom čovjeka. "Tu je povezanost Bog ustanovio i čovjek je ne smije samovoljno raskinuti."³⁶ Dijete koje se rađa bračnim činom stvarateljski je dar Božji i nije puki produkt čovjekove tehnike, nego je rođeno u ljubavi - za ljubav, na što ono i ima pravo. Svako dijete ima pravo da mu podrijetlo bude ljudsko, tj. da nastane začecem koje je u skladu s dostojanstvom naravi ljudskog bića.³⁷

Od Drugoga vat. sabora Crkva započinje govor o neraskidivoj svezi između ljubavi i rađanja.³⁸ Dakle, to nije veza među stvarima, već veza između dva značenja. Ne gleda se, dakle, samo na čistu narav i funkciju (tj. čisto biološki) već traži smisao za čovjeka u tim istim funkcijama. Dakako, uvijek je riječ o ljudskoj naravi, ali upravo jer je ljudska, riječ je i o njezinim značenjima.

Iz toga slijedi i prvi stav učiteljstva: *ne smijemo našu biološku narav promatrati odvojeno od smisla koji ona ima za nas*. To pretpostavlja i činjenicu da sâm čovjek, svojim razumom, pronade smisao svojih struktura, da prihvati i integrira svoju biološku narav u

³² Usp. Apostolska pobudnica IVANA PAVLA II, *Familiaris Consortio*, br. 32.

³³ Usp. *Isto*, br. 29; *Evangelium vitae*, br. 43.

³⁴ Usp. Dogmatska konstitucija II. VAT. SABORA, *Gaudium et Spes*, br. 51.

³⁵ Enciklika PAVLA VI, *Humanae vitae*, br.12.

³⁶ *Isto*, br.12.

³⁷ Usp. Naputak *Donum vitae*, bilj. 32; I. FUČEK, "Dar života" - nova instrukcija o bioetici, u: *Obnovljeni Život*, 5(1987)403-421.

³⁸ Usp. Dogmatsku konstituciju *Gausium et spes* (br. 48-52) i Encikliku *Humanae vitae*, Vatikan 1968.

svrhu svoje čovječnosti. Drugim riječima, biološki proces sam u sebi ne tvori moralni zahtjev, već ga tvori njegova pripadnost čovjekovoj osobi, tj. njegova bitnost pripadnosti međuosobnom odnosu, njegovo dostojanstvo kao elemenat u Božjem planu i njegova mogućnost nositelja budućeg života. Kad je riječ o ljudskim generativnim moćima, njihova ispravna uporaba znači onda i dubinsku svezu koja sjedinjuje ljudsku spolnost s ljubavlju i tako ljubavi osigurava najviši izraz, tj. stvaranje novog života.

Time norma moralnosti nije biloška narav kao takva, već ispravni razum koji ostaje vjeran samome sebi. Biologija nikada ne daje moralne norme već samo činjenice i podatke i ona uvijek ostaje samo *indikativ*. Na čovjeka spada da nauči čitati te datosti kako bi im otkrio pravo značenje i posljedice na moralnom području. Riječ je o *imperativu* koji je uvijek za čovjeka.

4. STAV PREMA FIVET-U

Crkveno učiteljstvo dobro razlikuje *heterologni FIVET* i *osjemenjivanje* i *homologni FIVET* i *osjemenjivanje*. Svaka vrsta *heterolognosti*, osjemenjivanja ili oplodnje *in vitro* za Crkvu je s moralnog gledišta neprihvatljiva.³⁹

No, Crkva odbacuje i *homolognu* oplodnju *in vitro* i *jednostavnog* slučaja: "Ona je u sebi nedopuštena i u neskladu s dostojanstvom rađanja i bračnog sjedinjenja, pa i kad se sve poduzme da ne dođe do smrti ljudskog zametka."⁴⁰ Papa u enciklici *Evangelium vitae* ide i korak dalje: "Ove tehnike registriraju i velik broj neuspjeha: to se ne odnosi toliko na *oplodnju*, koliko na daljnji razvoj embriona koji je izložen riziku smrti u veoma kratkom vremenu. Osim toga, kadkad se proizvode embrioni u većem broju od onog koji je nužan za prenošenje u ženinu utrobu, a ti takozvani *embrioni viška* bivaju poslije uništeni ili se upotrebljavaju u istraživanju koje, pod izlikom znanstvenog ili medicinskog napretka, u stvari svodi ljudski život na jednostavan *biološki materijal* kojim se slobodno raspolaze."⁴¹

³⁹ Usp. *Donum vitae*, II, 2; P. ŠOLIĆ, *Moralne dimenzije ljudske oplodnje u epruveti*, u: *Crkva u Svijetu* 2(1984)13-144.

⁴⁰ *Donum vitae*, II, 5.

⁴¹ *Evangelium vitae*, br. 14.

Isto načelo vrijedi i za *umjetno osjemenjivanje* kad se vrši izvan i neovisno o bračnom činu, dok se dopušta samo ono koje je pomoć i pospješenje, a ne nadomjestak bračnog čina.⁴² Problem predstavlja i način dobivanja sperme, redovito *masturbacijom*, a ona je moralno nedopuštena, dok su punktiranje i način vezan uz bračni čin dopušteni. Crkva zna za probleme onih baraćnih parova koji prolaze kroz kušnju neplodnosti i zna da je u većini slučajeva oplodnja *in vitro* jedina tehnička pomoć, jer GIFT metoda i ne vrijedi za sve slučajeve pa stoga dokumenat blago govori o onima koji će *in bona fide* i u buduće pribjegavati metodi oplodnje *in vitro*. Homologna oplodnja *in vitro*, u kojoj se ne žrtvuju embriji nije opterećena svim onim etičkim negativnostima kao u *heterolognoj* prokreaciji. Naknadna primjedba kard. Ratzingera na Radio-Vatikanu⁴³ da se neće poduzimati pravni koraci protiv osoblja i uprava u katoličkim bolnicama koje prakticiraju *oplod-nju in vitro*, znak je obzirnosti, premda naputak govori da se liječničko i drugo osoblje nastoji pridržavati normi crkvenog Učiteljstva.⁴⁴

Z a k l j u č a k

Premda se umjetna prokreacija, posebice ona *in vitro*, veoma puno prakticira, premda je mnogim bračnim parovima omogućila da u zagrljaju drže vlastito dijete, Katolička Crkva je nikada nije odobrila. Da bi se mogao razumjeti takav stav Crkve treba dobro shvatiti kršćansku antropologiju, dostojanstvo ljudske osobe i dostojanstvo rađanja. Za taj stav Crkva ima svoja načela koja ovise o viziji čovjeka, njegove naravi i dostojanstva, njegova podrijetla i usmjerenja. Čovjek je Božje stvorenje, a ljudski život je osobni dar božanske ljubavi. Ljudska osoba je jedinstvena i neponovljiva cjelovitost i njezin ulazak u svijet mora ostati dostojan čovjeka, njegovo začće treba biti duboko ljudsko preko bračnog čina i ljubavnog zagrljaja njegovih roditelja.

Taj stav Crkve itekako vodi računa o čovjekovoj budućnosti i dostojanstvu: ne mogu se ljudi pozivati na opstojnost čisto pomoću umjetnih tehnika. Konačno, svaki čovjek ima pravo da bude začet i rođen na ljudski način, tj. kao plod ljubavi koja će ga i odgojiti i uvesti u društveni život.

⁴² *Isto*, II, 6.

⁴³ 15. 3. 1987. za njemački program; usp. V. POZAIĆ, *Ondje*, str. 161.

⁴⁴ Usp. *Isto*, II, 7.

Riassunto

FECONDAZIONE ARTIFICIALE: IL PUNTO DI VISTA
CATTOLICO

Luka Tomašević

In questo contributo l'autore, dopo aver introdotto nella problematica attuale riguardo la fecondazione artificiale, enumera le basilari metodiche di questo campo di bioetica, e in modo speciale la FIVET. Prima di esporre il punto di vista cattolico, basato sui documenti ufficiali del magistero ecclesiastico, l'autore tratta di alcune questioni connesse con la fecondazione artificiale, come sono quella etica, quella della concezione della persona e quella della dignità della stessa fecondazione. Il suo sguardo rivolge anche all'utilitarismo etico nella scienza moderna.

Dopo aver analizzato il dibattito teologico circa la fecondazione artificiale, l'autore espone la dottrina cattolica basata sugli documenti ufficiali della Chiesa, esponendo anche i punti fermi dell'antropologia cristiana.